

Khlong Bang Luang: Development and Cultural Tourism Impacts

Submitted date:
3 May 2025

Revised date:
29 July 2025

Accepted date:
12 August 2025

Phimchanok Bunphu^{1*}
Sowatree Nathalang¹

Abstract

Background and objective (s): In the post-COVID-19 pandemic era, “cultural tourism” has experienced significant revitalization as an instrumental means for physical and psychological recuperation among contemporary populations. Khlong Bang Luang represents one of the historic settlements situated along the Bangkok Yai Canal, with historical origins extending to the Ayutthaya period, while still maintaining its traditional way of life. Consequently, this locale has emerged as a prominent cultural tourism destination. This research aimed to study the development of Khlong Bang Luang from the past until its transformation into a cultural tourism site, tourism impacts that are both positive and negative, and the resilience mechanisms that have enabled the community to sustain its identity amid socio-cultural transformations.

Methodology: This study employed a qualitative research methodology through in-depth interviews with target study groups, participant observation and a comprehensive review of literature.

Main result: Khlong Bang Luang has undergone extensive development over its history, serving as a crucial trade route from the Ayutthaya period through the early Rattanakosin era, before declining in prominence with the development of land transportation during

¹ Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University, Thailand

* Corresponding author phimchanoi.b@ku.th

the reigns of King Rama IV and V. Subsequently, the "Artists' House" has played a pivotal role in revitalizing the community as a cultural tourism destination. This transformation has generated both positive impacts, such as increased local income, community vitality, occupational opportunities for elderly residents that have enhanced their self-worth and the preservation of the traditional way of life and cultural practices, and negative impacts, such as elevated land values, misinterpretations of the tourism site's identity and overlapping residential and tourist spaces. Nevertheless, Khlong Bang Luang has maintained its continuity through community potential, cross-sectoral collaboration and local participation, representing social capital that preserves community identity amid ongoing transformations.

Relevance to Thai Studies: Khlong Bang Luang represents a case study examining the development of a traditional Thai community rooted in riverine lifestyles toward its transformation into a cultural tourism destination. This evolution reflects the dynamic nature of Thai society and culture, as well as the role of social and cultural capital in community adaptation and resilience amid change. This case study demonstrates the application of the body of knowledge in Thai Studies in terms of a traditional riverine Thai way of life, including a community's dynamism and transformation to understand contemporary societal transitions in Thai society.

Conclusion: The transformation into a cultural tourism destination involves not only the presentation and preservation of existing heritage, but also the construction of new identities to meet tourist expectations. The combination of cultural and social capital can facilitate the development of distinct identities that gain widespread recognition, while simultaneously enabling communities to achieve strong and sustainable long-term growth.

Keywords: Khlong Bang Luang; Cultural Tourism; Cultural Capital; Social Capital

ชุมชนคลองบางหลวง: พัฒนาการและผลกระทบจากการกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Submitted date:
3 May 2025

Revised date:
29 July 2025

Accepted date:
12 August 2025

พิมพ์ชนก บุญญา^{1*}
โสวัตตรี ณ ถลาง¹

บทคัดย่อ

ภูมิหลังและวัตถุประสงค์: ภายหลังวิกฤตโควิด-19 คลัสเตอร์ “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ได้ทวีความเฟื่องฟูขึ้น ในฐานะเครื่องมือที่ช่วยฟื้นฟูร่างกายและจิตใจของผู้คนในยุคปัจจุบัน ชุมชนคลองบางหลวงเป็นหนึ่งในชุมชนเก่าแกริมคลองบางกอกใหญ่ที่มีประวัติความเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และยังคงรักษาวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมไว้ จึงทำให้ที่นี่กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยม งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของชุมชนคลองบางหลวงตั้งแต่อดีตจนกลายมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ และกลไกที่ทำให้ชุมชนคลองบางหลวงยังสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง

ระเบียบวิธีวิจัย: วิธีการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ด้วยการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก (in-depth interview) กับกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา รวมถึงการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation) และการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (literature review)

ผลการวิจัย: ชุมชนคลองบางหลวงมีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน โดยเป็นเส้นทางขนส่งสินค้าสำคัญตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก่อนจะลดความสำคัญลงเมื่อมีพัฒนาการคมนาคมทางบกช่วงรัชกาลที่ 4-5 ต่อมา “บ้านศิลปิน” มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูชุมชนให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งนั้นส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งในเชิงบวก ได้แก่ รายได้ที่เพิ่มขึ้นของคนที่พื้นที่ ความมีชีวิตชีวาของชุมชน ผู้สูงอายุมีอาชีพและรู้สึกรักคุณค่าในตนเอง และการอนุรักษ์วิถีชีวิตและวัฒนธรรม และเชิงลบ ได้แก่ มูลค่าของที่ดินที่สูงขึ้น การตีความการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่คลาดเคลื่อน และ

¹ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ประเทศไทย

*Corresponding author phimchanoi.b@ku.th

การทับซ้อนกันระหว่างพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ท่องเที่ยวอย่างไรก็ตาม ชุมชนคลองบางหลวงยังคงดำรงอยู่ได้ โดยอาศัยศักยภาพของชุมชน ความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคมที่ช่วยรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง

ความเกี่ยวข้องกับไทยศึกษา: ชุมชนคลองบางหลวง ศึกษาพัฒนาการของชุมชนไทยดั้งเดิมที่มีรากฐานจากวิถีชีวิตริมน้ำ มาสู่การกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมไทย ตลอดจนบทบาทของทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในการปรับตัวและดำรงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นกรณีศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงการประยุกต์องค์ความรู้ไทยศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยที่ผูกพันอยู่กับสายน้ำ รวมถึงความเป็นพลวัตและการเปลี่ยนผ่านของชุมชนเพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยร่วมสมัย

บทสรุป: การกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่ได้เป็นเพียงแค่การนำเสนอและอนุรักษ์สิ่งที่มีอยู่เดิมเท่านั้น แต่ยังสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้ตอบสนองต่อนักท่องเที่ยวอีกด้วย โดยการผสมระหว่างทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมจะช่วยสร้างอัตลักษณ์ที่ชัดเจนเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง พร้อมทั้งทำให้ชุมชนเติบโตได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ: ชุมชนคลองบางหลวง; การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม; ทุนทางวัฒนธรรม; ทุนทางสังคม

♦ บทนำ (Introduction) ♦

ในโลกยุคปัจจุบันการท่องเที่ยวได้กลายมาเป็นวิถีใหม่ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของผู้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังเหตุการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ซึ่งจำกัดเสรีภาพในการเดินทาง เมื่อสถานการณ์คลี่คลาย ผู้คนเริ่มมีความรู้สึกโล่งใจ การท่องเที่ยวจากที่เคยเป็นที่นิยมอยู่แต่เดิมแล้วยิ่งทวีความเฟื่องฟูเพิ่มขึ้นไปอีก โดยเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อการแสวงหาความสุข และหลีกเลี่ยงจากความเครียดจากข้อจำกัดที่ผ่านมา งานวิจัยจาก UN Tourism (2023) ระบุว่า ในช่วงหลังของการระบาดการท่องเที่ยวเป็นถือเครื่องมือที่ช่วยฟื้นฟูทั้งทางร่างกายและจิตใจของผู้คนในยุคปัจจุบัน ผ่านการมอบประสบการณ์ใหม่และการเชื่อมโยงทางสังคม ปรากฏให้เห็นเป็นภาพของการท่องเที่ยวที่แตกต่างจากเดิม โดยมีแนวโน้มเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะของการเดินทางที่เชิงช้าลง มุ่งเน้นการสัมผัสวิถีชีวิตท้องถิ่นและการพักผ่อนอย่างแท้จริง

สอดคล้องกับแผนพัฒนาของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยแผนวิสาหกิจการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2566-2570 (พ.ศ. 2568-2570) นั้น มุ่งเน้นการทำการตลาดที่มีอัตลักษณ์ ผ่านการสร้างเรื่องเล่า (Storytelling) เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ที่แตกต่างและน่าจดจำให้แก่นักท่องเที่ยว (Tourism Authority of Thailand, 2024, p. 67) โดยการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมนั้นคือ “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” เพื่อสัมผัสวิถีชีวิตชุมชน อันอาจเป็นผลมาจากโรคระบาดที่ทำให้ผู้คนโหยหาการมีปฏิสัมพันธ์และค้นหาคุณค่าของชีวิตผ่านการสัมผัสวิถีชีวิตของวัฒนธรรมอื่น ๆ ทั้งยังมีนัยของการสร้างความยั่งยืนผ่านการอนุรักษ์และส่งเสริมรายได้เข้าสู่ท้องถิ่นโดยตรง (Happy Relax, 2023)

ชุมชนคลองบางหลวงในฐานะที่เป็นชุมชนเก่าแก่ริมแม่น้ำเจ้าพระยามีที่มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่บริเวณคลองบางกอกใหญ่ในปัจจุบัน ซึ่งเคยเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิมในอดีต มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น พระพุทธรูปใน “วัดกำแพงบางจาก” ที่คาดว่าถูกสร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา นอกจากนี้ผู้คนในชุมชนแห่งนี้ยังอาศัยอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนานตั้งแต่บรรพบุรุษ ก่อให้เกิดเป็นความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกันภายในชุมชนและถ่ายทอดประวัติศาสตร์ผ่านรูปแบบของประวัติศาสตร์บอกเล่า (oral history) วิถีชีวิตในชุมชนคลองบางหลวงยังคงความเรียบง่ายตามแบบดั้งเดิม พร้อมทั้งยังคงอนุรักษ์บ้านเก่าของชุมชนเอาไว้จากองค์ประกอบทั้งหมดที่กล่าวมาแสดงให้เห็นถึงร่องรอยทางวัฒนธรรมที่หลงเหลืออยู่ สะท้อนถึงความเพียบพร้อมที่ทำให้ชุมชนคลองบางหลวงสามารถเป็นพื้นที่สำคัญในการพัฒนาโดยอาศัยฐานรากทางวัฒนธรรมซึ่งวิถีชีวิตเรียบง่ายและวัฒนธรรมตามแบบวิถีชาวบ้านในอดีตที่ชุมชนแห่งนี้เป็นอยู่คือสิ่งที่นักท่องเที่ยวค้นหา

ชุมชนคลองบางหลวงจึงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมผ่านการเผยแพร่บนสื่อสังคมออนไลน์ ทว่าการพัฒนาดังกล่าวย่อมส่งผลต่อวิถีชีวิตและสังคมวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชนไม่น้อย จึงทำให้ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าการศึกษาชุมชนคลองบางหลวงในกรณีของการกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นเป็นประเด็นที่มีความสำคัญและน่าสนใจอย่างยิ่ง เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของชุมชนคลองบางหลวง ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง และกลไกที่ทำให้ชุมชนคลองบางหลวงสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในยุคปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การศึกษา (Research objectives)

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของชุมชนคลองบางหลวงตั้งแต่อดีตจนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
2. เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนคลองบางหลวงจากการกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ
3. เพื่อศึกษากลไกที่ทำให้ชุมชนคลองบางหลวงยังสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง

ระเบียบวิธีวิจัย (Methodology)

การศึกษาวิจัยเรื่อง ชุมชนคลองบางหลวง: พัฒนาการและผลกระทบจากการกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยมุ่งเน้นศึกษาพัฒนาการผลกระทบ และกลไกที่ทำให้ชุมชนคลองบางหลวงยังสามารถดำรงอยู่ได้แม้จะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการเปลี่ยนแปลงของชุมชนคลองบางหลวง อาทิ ผู้ประกอบการร้านค้า และผู้ที่อยู่อาศัยภายในชุมชน โดยใช้วิธีการเลือกจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation) และเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยผู้วิจัยได้กำหนดคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนคลองบางหลวง ชายเพศเกษม 28 แขวงคูหาสวรรค์ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ที่มีตั้งแต่อายุ 20 ปีขึ้นไป จำนวน 8 คน

ครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้แบบสัมภาษณ์ในลักษณะกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) ซึ่งคำถามเป็นลักษณะปลายเปิดที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมของสถานการณ์ เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ถือได้ว่าเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยเริ่มเก็บข้อมูลจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation) คือสังเกตการณ์พฤติกรรม วิถีชีวิตและมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวของพื้นที่การศึกษา จากนั้นจึงติดต่อและสัมภาษณ์ข้อมูลเบื้องต้นและสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก (in-depth interview) ในบรรยากาศที่เป็นกันเองเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังรวบรวมข้อมูลผ่านการทบทวนวรรณกรรม (review of literature) ร่วมด้วย โดยเลือกศึกษาจากแนวคิดทฤษฎีที่เฉพาะเจาะจงกับหัวข้อในการวิจัย ผ่านหนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การศึกษามีความครบถ้วน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ถูกรวบรวมและนำมาวิเคราะห์ โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ร่วมกับเอกสารและการสังเกตการณ์ พร้อมทั้งจัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อมูลที่ได้จากการจัดกลุ่มดังกล่าวถูกนำมาตีความ (interpretation) โดยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่ถูกต้อง แม่นยำ และสมบูรณ์ที่สุด

ทบทวนวรรณกรรม (Literature review)

งานวิจัยชิ้นนี้อาศัยแนวคิดที่เกี่ยวข้องเพื่ออธิบายปรากฏการณ์การกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนคลองบางหลวง ได้แก่

1. แนวคิดเรื่องย่านชุมชนเก่า
2. แนวคิดเรื่องทุนทางวัฒนธรรมของปีแอร์ บูร์ดิเยอ
3. แนวคิดการนำเสนอภาพตัวแทนทางวัฒนธรรม (cultural representation)

1. แนวคิดเรื่องย่านชุมชนเก่า

“ย่านชุมชนเก่า” หมายถึง พื้นที่ทางกายภาพอันแสดงออกถึงลักษณะของการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกันออกไปตามบริบทแวดล้อมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ในเมืองหรือชนบท โดยเป็นพื้นที่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ สะท้อนถึงโครงสร้างของชุมชน ประเพณี วิถีชีวิต และภาษา อันล้วนเป็นมรดกที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และส่งเสริมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งผสมผสานกันระหว่างสิ่งแวดล้อมมนุษย์สร้างที่

(built environment) และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ (natural environment) (Ministry of Natural Resources and Environment, 2013, as cited in Chimpalee, 2022, p. 29) องค์ประกอบของย่านชุมชนเก่าแบ่งเป็น 1) องค์ประกอบที่เป็นรูปธรรม เช่น โครงสร้างอาคาร เส้นทางสัญจร และภูมิทัศน์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน และ 2) องค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ เช่น กิจกรรม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และความทรงจำของชุมชน

ประเภทของย่านชุมชนเก่ามี 8 ประเภท ได้แก่ ชุมชนริมน้ำ ชุมชนรถไฟ ชุมชนตลาด ชุมชนหมู่บ้าน หมู่บ้านประมงหรือเกษตร ชุมชนชาติพันธุ์ ชุมชนโดยรอบโบราณสถาน และชุมชนเกี่ยวกับความทรงจำ ทั้งนี้ การพัฒนาย่านชุมชนเก่าอย่างยั่งยืนควรยึดหลัก 1) การรักษาเอกลักษณ์ของพื้นที่ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน และ 2) การตระหนักถึงพลวัตของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในทุกมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม (Intachim et al., 2008, as cited in Chimpalee, 2022, p. 33) ทั้งนี้ แนวทางการพัฒนาที่สำคัญคือต้องให้คนในชุมชนมีบทบาทในการพัฒนา นั่นคือต้องมีคนเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้ผู้คนตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมนั้น ๆ และร่วมกันรักษาให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ดังนั้น ชุมชนคลองบางหลวง ซึ่งมีความเป็นมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา จึงสามารถจัดอยู่ในย่านชุมชนเก่าประเภท “ชุมชนริมน้ำ” รวมถึงสามารถนำแนวทางการพัฒนาย่านชุมชนเก่าอย่างยั่งยืนมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม

2. แนวคิดเรื่องทุนทางวัฒนธรรมของปีแอร์ บูร์ดิเยอ

“ทุน (capital)” ในความหมายของบูร์ดิเยอนั้น คือ แรงงานที่ถูกสะสมในรูปแบบที่ทำให้เป็นวัตถุหรือถูกรวมอยู่ด้วยกันกับบุคคลโดยปัจเจกบุคคลหรือกลุ่ม ทำให้ผู้คนสามารถเปลี่ยนพลังทางสังคมในรูปนามธรรมมาสู่แรงงานที่เป็นรูปธรรม (reified labour) หรือแรงงานที่อยู่ในตัวบุคคลได้ (Bourdieu, 1997, p. 46, as cited in Yanyongkasemsuk, 2021, p. 36) “ทุน” จึงเปรียบเหมือนกับมรดกที่สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง และสามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบได้ ทั้งสามารถสัมผัสได้ในรูปของวัตถุและสัมผัสไม่ได้ในรูปของสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ รวมถึงเป็นปัจจัยในการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม (position) และความเป็นไปได้ของบรรดาตัวแสดงต่าง ๆ ในสนาม (field) ที่มีความเฉพาะตามแต่ละสังคม สามารถแบ่งทุนออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนทางสัญลักษณ์

โดยงานวิจัยฉบับนี้จะใช้ทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) และ ทุนทางสังคม (social capital) เพื่อวิเคราะห์และอธิบายการพัฒนาชุมชนคลองบางหลวงให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งทุน

ทางวัฒนธรรมหมายถึง สิ่งที่บุคคลได้รับมาผ่านการหล่อหลอมและขัดเกลาทางสังคมจนกลายมาเป็นคุณสมบัติติดตัวอย่างยากต่อการหลีกเลี่ยง โดยสามารถเสริมสร้างให้บุคคลมีคุณค่าของตัวเองได้ ทั้งยังสามารถแสดงออกได้ทั้งในรูปแบบของการศึกษาหรือวิธีการนำเสนอตัวตนของปัจเจกบุคคลในสังคม (Sirinthnathorn, 2018, p. 1585) ทูทางวัฒนธรรมประกอบด้วยสามลักษณะ ได้แก่ สมรรถนะด้านวัฒนธรรมของปัจเจกบุคคล ทูที่ถูกทำให้เป็นรูปธรรม และทูที่ถูกทำให้เป็นสถาบัน ขณะเดียวกัน ทูทางสังคมหมายถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลในสังคม การเป็นสมาชิกหรือพันธมิตรของปัจเจกบุคคล กลุ่มสังคม สมาคม และองค์กรต่าง ๆ ในรูปแบบทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จากการมีปฏิสัมพันธ์ได้ทั้งในทางตรงและทางอ้อม อย่างไรก็ตาม ทูทางสังคมไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่ต้องอาศัยการปฏิบัติกรอย่างสม่ำเสมอเพื่อรักษาทูทางสังคมนั้นเอาไว้ (Yanyongkasemsuk, 2021, p. 39)

3. แนวคิดการนำเสนอภาพตัวแทนทางวัฒนธรรม (Cultural Representation)

แนวคิดการนำเสนอภาพตัวแทนทางวัฒนธรรม (cultural representation) นั้นชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นเป็นจุดตัด ซึ่งเป็นที่ปฏิบัติการทางวาทกรรม (discursive practice) ต่อรองการนิยามความหมายเรื่องการท่องเที่ยวระหว่างแขกผู้มาเยือนและเจ้าบ้าน โดยผลผลิตของกระบวนการนี้นำไปสู่การนำเสนอภาพแทนทางวัฒนธรรมของสังคมพื้นถิ่นในที่สุด (Kawinrawikul, 2017, p. 12) นักวิชาการหลายท่านได้ให้คำอธิบายแนวคิดดังกล่าวไว้อย่างหลากหลาย

อย่างไรก็ตาม ในงานวิจัยฉบับนี้จะใช้การนำเสนอภาพตัวแทนทางวัฒนธรรมตามที่เสนอของ John Urry (2002, as cited in Kawinrawikul, 2017, p. 12) ใน Tourist Gaze กล่าวคือ พื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมเปรียบเสมือนพื้นที่ปฏิบัติการทางวาทกรรมในการช่วงชิงความหมายทางวัฒนธรรมระหว่าง “ผู้จ้องมอง” (นักท่องเที่ยว) และ “ผู้ถูกมอง” (เจ้าบ้าน) โดยผลผลิตของกระบวนการดังกล่าวนำมาซึ่งการนำเสนอภาพตัวแทนทางวัฒนธรรมของชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ นักท่องเที่ยวมักตั้งชุดความคาดหวังต่อผู้คนท้องถิ่นผ่านกรอบอุดมคติและใช้อำนาจของตนเองในฐานะนักท่องเที่ยวคาดหวังให้คนในพื้นที่นำเสนอสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตามที่ตนต้องการ ในขณะที่ผู้คนท้องถิ่นก็มีแนวโน้มที่จะตอบสนองต่อชุดความคาดหวังเหล่านั้นด้วยการปรับภาพลักษณ์ของตนเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ถือเป็นการใช้อำนาจของนักท่องเที่ยวกำหนดสิ่งที่พวกเขาต้องการเห็น ขณะที่คนพื้นถิ่นปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อความคาดหวังนี้ (Urry & Larsen, 2011, as cited in Jocuns, 2016, p. 222) สะท้อนถึงอำนาจที่เหลื่อมล้ำระหว่างนักท่องเที่ยวและคนพื้นถิ่น ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญในการปรับตัวของคนในพื้นที่ในลักษณะที่ประนีประนอม (Urry, 2002, as cited in Kawinrawikul, 2017, p. 12)

ผลการศึกษา (Main Result)

1. พัฒนาการของชุมชนคลองบางหลวง

คลองบางหลวง เดิมเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าที่มีลักษณะคดโค้งแบบรูปเกือกม้า (oxbow lake) และเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญตั้งแต่สมัยอยุธยา (Bangkok Noi District Office, n.d.) ต่อมาในปี พ.ศ. 2065 สมเด็จพระไชยราชาธิราชโปรดให้ขุดคลองตัดบางกอก ส่งผลให้กระแสน้ำเปลี่ยนทิศและกัดเซาะจนกลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาในปัจจุบัน ส่วนแม่น้ำสายเดิมกลายเป็นคลองบางกอกน้อยและคลองบางกอกใหญ่ เส้นทางคมนาคมที่สำคัญนั้นก่อให้เกิดการตั้งถิ่นฐานเป็นแหล่งชุมชน ต่อมาในสมัยธนบุรี (พ.ศ. 2310- 2325) พระเจ้าตากสินมหาราชได้สถาปนาธนบุรีขึ้นเป็นราชธานีและตั้งพระราชวังอยู่บริเวณใกล้กับปากคลองบางกอกใหญ่ ทำให้ชุมชนในบริเวณนั้นเกิดการขยายตัว พร้อมทั้งกลายเป็นที่อยู่อาศัยของขุนนางและเจ้านาย โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ได้ทรงอธิบายไว้ว่าเป็นที่มาของชื่อ “คลองบางหลวง” (Kanajanaphan, 1997, p.8) แม้ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะย้ายราชธานีไปยังฝั่งพระนคร แต่คลองบางหลวงยังคงเป็นศูนย์กลางการค้าและชุมชนสำคัญ โดยเป็นเส้นทางการขนส่งสินค้าเกษตรและหัตถกรรมจากฝั่งธนบุรีเข้าสู่ฝั่งพระนคร เมื่อเข้าสู่สมัยรัชกาลที่ 4-5 เริ่มต้นพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนนและสะพาน ทำให้บทบาทของการสัญจรทางน้ำลดลง คลองบางหลวงถูกลดบทบาทลงในฐานะเส้นทางขนส่งสินค้า เป็นย่านที่อยู่อาศัยและทำสวน

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเกิดขึ้นเมื่อตัดถนนเจริญสินทวงศ์หลังสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้คลองบางหลวงไม่ใช่เส้นทางหลักของการสัญจรอีกต่อไป การค้าขายที่เคยรุ่งเรืองเริ่มลดลง ร้านค้าเก่าแก่ค่อย ๆ เลือนหายจนกระทั่งชุมชนกลายเป็นพื้นที่อยู่อาศัยเป็นหลัก

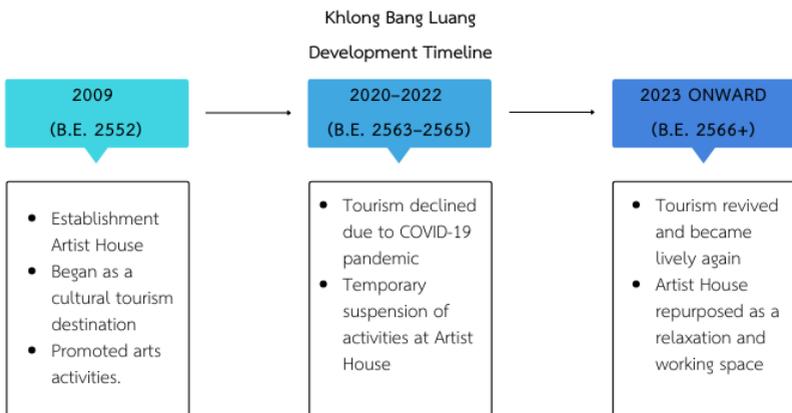

Figure 1: Khlong Bang Luang development timeline (2009–present).

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากเหตุการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ชุมชนคลองบางหลวงก็ได้กลับมาคึกคักอีกครั้งในฐานะของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของฝั่งธนบุรี อันมีจุดเริ่มต้นมาจากการก่อตั้ง “บ้านศิลปิน คลองบางหลวง” ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้คนในชุมชน

“ชุมชนคลองบางหลวงเริ่มกลายมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลังจากที่เจ้าของบ้านศิลปินซื้อบ้านเก่าและปรับปรุงเป็นบ้านศิลปิน” (Ms. Ying [pseudonym], personal interview, December 25, 2024)

สอดคล้องกับเมื่อค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนคลองบางหลวงบนอินเทอร์เน็ตมักพบชื่อของบ้านศิลปินปรากฏควบคู่กับคลองบางหลวงเสมอ จึงอาจกล่าวได้ว่าการเกิดขึ้นของ “บ้านศิลปิน คลองบางหลวง” เป็นจุดประกายที่กลับมาชุบชีวิตของชุมชนคลองบางหลวงที่เงียบเหงาให้กลับมามีชีวิตขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชุมพล อักพันธานนท์ เมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2568 พบว่า “บ้านศิลปิน คลองบางหลวง” ก่อตั้งเมื่อวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2552 ภายใต้อุดมการณ์ที่ต้องการอนุรักษ์บ้านไม้เก่าและพัฒนาให้เป็นพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมทางศิลปะและวัฒนธรรม เช่น การร้อยลูกปัด และการแสดงหุ่นละครเล็ก ทว่าในช่วงเหตุการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 กิจกรรมต่าง ๆ ของบ้านศิลปินได้หยุดชะงักลง และภายหลังจากสถานการณ์คลี่คลาย ในช่วงหลังโควิดถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้บ้านศิลปินปรับเปลี่ยนบทบาทใหม่เป็นพื้นที่สำหรับการพักผ่อนและทำงานมากขึ้น รวมถึงย้ายการแสดงหุ่นละครเล็กไปยังวัดท่าแพบางจาก เพื่อให้พื้นที่บ้านถูกใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่าที่สุด นอกจากนี้ ยังมีแผนพัฒนาเพิ่มเติมในอนาคต ทั้งการจัดตั้งตลาดน้ำฝั่งตรงข้าม การผลักดันการค้าขายทางน้ำ และโครงการ “เรือแม่ไฟฟ้า” เพื่อการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตลอดระยะเวลาการดำเนินงานบ้านศิลปินยังคงยึดมั่นในวัตถุประสงค์หลักคือ “การอนุรักษ์ที่ต้องดำเนินควบคู่ไปกับการพัฒนา” โดยไม่มุ่งเน้นแค่เพียงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ต้องการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนคลองบางหลวงเอาไว้ด้วย (C. Akkapanantont, personal interview, January 12, 2025)

อย่างไรก็ตาม บ้านศิลปินไม่เพียงแต่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว แต่ยังเป็นหัวใจสำคัญของการฟื้นฟูชุมชนคลองบางหลวง โดยมีส่วนสำคัญในการเริ่มต้นประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเป็นที่รู้จัก ทั้งยังเป็นต้นแบบของการใช้ประโยชน์จากมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอีกด้วย เนื่องจากความสำเร็จของบ้านศิลปินได้จุดประกายให้ชาวบ้านในชุมชนหันมาตระหนักถึงความสำคัญและเห็นคุณค่าในชุมชนของตนเอง ร่วมกันอนุรักษ์อัตลักษณ์ดั้งเดิมของพื้นที่ทำให้คลองบางหลวงกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง

2. ผลกระทบจากการกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนคลองบางหลวง

ชุมชนคลองบางหลวงมีพัฒนาการและภาพลักษณ์ที่ผันแปรไปอย่างต่อเนื่องยาวนานตามกาลเวลา โดยในปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของฝั่งธนบุรีที่ได้รับความนิยม จากการลงพื้นที่ศึกษาผู้วิจัยพบว่า ตลอดทั้งสัปดาห์ชุมชนคลองบางหลวงเต็มไปด้วยนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างชาติที่แวะเวียนมาเพื่อสัมผัสต่ากวีวิถีชีวิตของผู้คนริมน้ำและความเป็นไทยที่แฝงอยู่ทั่วบริเวณ ปรากฏให้เห็นการปรับตัวของผู้คนในชุมชนหลายบ้านปรับปรุงส่วนหนึ่งของที่อยู่อาศัยมาเป็นร้านค้าที่เสนอขายสินค้าอันสอดคล้องกับความเป็นไทย เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว อาทิ ยาดมสมุนไพร กางเกงช้างและอาหารไทย บ้างก็เปิดเป็นพื้นที่บริการสำหรับสร้างสรรค์งานศิลปะ ร้อยลูกปัด ระบายสี อ่านหนังสือ รวมถึงการนั่งทำงาน เช่น บ้านศิลปิน คลองบางหลวง เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตของชุมชนคลองบางหลวง

การพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงของคลองบางหลวงให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเปรียบเสมือนดาบสองคม นำมาทั้งโอกาสและความท้าทาย โดยผลกระทบสามารถแบ่งออกเป็นสองด้านได้แก่ ผลกระทบเชิงบวก และผลกระทบเชิงลบ ในด้าน**ผลกระทบเชิงบวก** ประการแรก การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมช่วยสร้างรายได้ให้ชุมชนจากการค้าขายสินค้าและบริการที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของชาวบ้านดีขึ้น ประการที่สอง ความมีชีวิตชีวาของชุมชน ชุมชนเกิดการเคลื่อนไหวอยู่เสมอจากการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนกลับมามีชีวิตอีกครั้ง โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ได้มีบทบาทมากขึ้นจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการค้าขาย ซึ่งช่วยลดการพึ่งพาครอบครัวและสร้างความภูมิใจในบทบาทของตน ประการที่สาม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังได้ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนอีกด้วย โดยการนำเสนอตัวตนของชุมชนคลองบางหลวงผ่านภาพบ้านเรือนตามรูปแบบเก่าแก่และวิถีชีวิตที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเพื่อตอบสนองความคาดหวังของนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดความร่วมมือในการรักษาเอกลักษณ์ของชุมชน ดังข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ดังนี้

“ถ้าเลือกได้ก็คงอยากให้มีนักท่องเที่ยว มันเป็นเรื่องที่ดีนะ เพราะว่าก็อย่างที่บอกตอนนี้ คนเรามันต้องพึ่งนักท่องเที่ยว ชาวบ้านเขาจะได้กลับมาอยู่บ้าน คนแก่ก็ไม่เหงา มันทำให้หมู่บ้านดูมีชีวิตขึ้น แล้วก็ก็มีรายได้ดีขึ้นมาหน่อย” (Ms. Yu [pseudonym], personal interview, January 9, 2025)

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาดังกล่าวก็ส่งผลกระทบต่อเชิงลบหลายประการ ประการแรก มูลค่าที่ดินที่เพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้ค่าครองชีพของคนในชุมชนสูงขึ้น ผู้เช่าที่ดินเดิมอาจต้องย้ายออกหรือตกอยู่ในภาวะถูกไล่อื้อ ซึ่งสะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและความหลากหลายของประชากรในพื้นที่ลดลง ประการที่สอง การตีความการพัฒนาที่คลาดเคลื่อน โดยผู้ประกอบการบางส่วนเลือกที่จะรื้อถอนบ้านเก่าเพื่อสร้างใหม่ในลักษณะเลียนแบบแทนการอนุรักษ์ของเดิม จนอาจเป็นการทำลายเอกลักษณ์แท้จริงของชุมชนในระยะยาวได้ ประการที่สาม ความทับซ้อน ระหว่างพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ท่องเที่ยวทำให้เกิดปัญหาเรื่องความเป็นส่วนตัว เสี่ยงรบกวน และโครงสร้างพื้นฐานเสื่อมโทรม นอกจากนี้ ผู้ประกอบการรายเล็กยังได้รับผลกระทบจากพฤติกรรม ของนักท่องเที่ยวที่มักเลือกใช้บริการร้านค้าชื่อดังมากกว่าร้านค้าชุมชน เช่น ชาวบ้านในพื้นที่ที่ ให้สัมภาษณ์ว่า

“ร้านค้าตรงนั้นที่เห็นว่าไม่ใหม่ ๆ นั้นก็เพิ่งสร้างเสร็จได้ไม่นาน เปิดให้บริการเมื่อ 1-2 เดือน ก่อนนี้เอง พอตรงนั้นทำการค้าขายได้คนธรรมดาที่เคยเช่าอยู่ก็ถูกขับให้ออก บ้านแถวนั้น ถูกไล่อื้อถอนเพื่อสร้างบ้านไม้หลังใหม่ขึ้นมาเพื่อทำเป็นร้านค้าเลียนแบบของเดิม” (Ms. Pim [pseudonym], personal interview, January 9, 2025)

สรุปได้ว่า แม้การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะนำมาซึ่งประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ วัฒนธรรม แต่ก็มาพร้อมกับความท้าทายต่อความยั่งยืนของชุมชน โดยเฉพาะการพัฒนาที่เน้นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจนละเลยคุณค่าทางวัฒนธรรม

3. กลไกที่ทำให้ชุมชนคลองบางหลวงยังคงดำรงอยู่ในฐานะชุมชนย่านเก่า

ชุมชนคลองบางหลวงเป็นพื้นที่ที่มีพัฒนาการมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยอยุธยา จากย่านการค้าสำคัญ ในสมัยธนบุรีสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในปัจจุบัน แม้จะเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม แต่ชุมชนคลองบางหลวงยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ได้ผ่านสถาปัตยกรรมบ้านไม้แบบดั้งเดิม โดยมี 3 กลไกสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนยังคงดำรงอยู่

ประการแรก คือ ศักยภาพของชุมชนเองกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยชุมชนคลองบางหลวงมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยทุนทางวัฒนธรรมทั้งในด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม เช่น วัดกำแพงบางจาก บ้านไม้โบราณทรงมะนิลาอายุกว่า 100 ปี (ปัจจุบันคือ “บ้านศิลปิน”) และวิถีชีวิตริมน้ำที่ยังคงอยู่ นอกจากนี้ คลองบางหลวงยังสามารถเข้าถึงได้ง่ายผ่านระบบขนส่งมวลชน เช่น รถไฟฟ้าและเรือท่องเที่ยวที่เพิ่มจุดแวะให้เชื่อมต่อกับชุมชนโดยตรง เหล่านี้ล้วนเป็น

องค์ประกอบที่เพิ่มศักยภาพดึงดูดนักท่องเที่ยว ที่สำคัญคือ ชุมชนสามารถปรับตัวโดยนำทุนทางวัฒนธรรม อาทิ วิถีความเป็นอยู่ริมน้ำที่เป็นวิถีชีวิตเดิมและอยู่ติดตัวผู้คนในชุมชน มาต่อยอดเป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ เช่น การร้อยลูกปัดไปพร้อมกับตีพิมพ์ตำบรพยาการศรึมน้ำ การจัดพื้นที่พักผ่อน และการประดับตกแต่งชุมชนให้สวยงามและสะอาด เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวไปพร้อมกับการรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิม ดังข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ดังนี้

“ความเจ้งของพื้นที่นี้คือ มันเป็นพื้นที่แห่งประวัติศาสตร์ คิดดูสิว่ามันอยู่มาตั้งแต่สมัยอยุธยา เปลี่ยนแปลงมามากมายกว่าจะถึงวันนี้ มันพิเศษมากนะก็ไม่อยากให้ลบเลือนไป”

(C. Akkapanantont, personal interview, January 12, 2025)

ประการที่สอง คือความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในกรณีของชุมชนคลองบางหลวงนั้น ภาคชุมชนมีเครือข่ายทางสังคมเข้มแข็งในการพัฒนาพื้นที่และอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ผ่านการปรับพื้นที่บ้านเพื่อรองรับการท่องเที่ยวและนำเสนอวิถีชีวิตผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ขณะที่ภาคเอกชนมีบทบาทสนับสนุนด้านการเงินและการประชาสัมพันธ์ ผ่านการปรับปรุงพื้นที่ จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ และจัดตั้งเครือข่ายเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ส่วนภาครัฐมีบทบาทกำหนดนโยบาย พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรม โดยความร่วมมือจากทั้งสามภาคส่วนช่วยรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์

ประการที่สาม คือการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยชาวบ้านมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นทั้งผู้สร้างสรรค์และดูแลวัฒนธรรมในฐานะของเจ้าบ้าน เช่น เปิดร้านค้า โฮมสเตย์ และจัดแสดงงานศิลปะ เกิดการตระหนักถึงความสำคัญของวิถีชีวิตดั้งเดิม อันนำมาสู่การอนุรักษ์บ้านไม้เก่าแก่และรักษาสีงแวดล้อม การมีส่วนร่วมเหล่านี้ไม่เพียงเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน แต่ยังช่วยให้เกิดความภาคภูมิใจและการอนุรักษ์วัฒนธรรมในระยะยาว ดังข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ดังนี้

“ชาวบ้านเขาก็เริ่มตระหนักถึงคุณค่าของบ้านเก่า หันมาปรับปรุงดูแลและซ่อมแซมบ้านของตนเองให้สวยงาม ปรับตัวเปิดร้านค้าขายสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยว”

(C. Akkapanantont, personal interview, January 12, 2025)

จากผลการวิจัยข้างต้นแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของคลองบางหลวงที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย โดยเปลี่ยนจากการเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางคมนาคมหลักทางน้ำสู่การเป็นศูนย์กลางชุมชนและการค้า ก่อนจะถูกลดความสำคัญลงเมื่อการคมนาคมทางบกเข้ามาแทนที่ และสุดท้ายก้าวใหม่

ของชุมชนคลองบางหลวงในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งการพัฒนาเชิงวัฒนธรรมในลักษณะนี้ไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่การอนุรักษ์สิ่งที่มีอยู่ แต่สร้างอัตลักษณ์ใหม่เพิ่มเติม เช่น การจัดกิจกรรมศิลปะและร้อยลูกปัดริมลำคลอง ทั้งที่แต่เดิมชุมชนคลองบางหลวงเป็นชุมชนสำหรับอยู่อาศัยของชาวบ้านโดยทั่วไป ไม่ใช่พื้นที่แห่งศิลปะแต่อย่างใด กิจกรรมสร้างสรรค์เหล่านี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างอัตลักษณ์เพื่อเพิ่มความแตกต่างและตอบสนองความต้องการของผู้มาเยือนอีกด้วย

Figure 2 and 3: Bead-stringing activity at Khlong Bang Luang.

กรณีนี้สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบของการพัฒนาเมืองที่มีต่อชุมชนดั้งเดิมและแสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของระบบคมนาคมสามารถส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ แม้ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะนำมาซึ่งประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการอนุรักษ์วัฒนธรรม แต่ก็มาพร้อมกับความท้าทายสำคัญต่อความยั่งยืนของชุมชน โดยเฉพาะการพัฒนาที่เน้นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจนละเลยคุณค่าทางวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง จำเป็นต้องผสานกลไกของศักยภาพของชุมชนคลองบางหลวง ความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนคลองบางหลวงสามารถดำรงอยู่และเติบโตอย่างยั่งยืนในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมถึงตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวได้อย่างสมดุล

อภิปราย (Discussion)

1. พัฒนาการของชุมชนคลองบางหลวง

ความเป็นย่านเก่าของชุมชนคลองบางหลวงในฐานะทุนทางวัฒนธรรม

Figure 4: The twelve-indented-corner stupa at Khlong Bang Luang Artist House.

ชุมชนคลองบางหลวงเป็นย่านชุมชนเก่าที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนานตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานในสมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับนิยาม “ย่านชุมชนเก่า” ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Chimpalee, 2022, p. 29) ซึ่งระบุว่า เป็นพื้นที่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ปรากฏให้เห็นได้ทั้งด้านกายภาพและสังคม ทั้งมิติทางประเพณีและวิถีชีวิต ในกรณีคลองบางหลวงนั้นองค์ประกอบของการตั้งถิ่นฐานที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ คลองบางกอกใหญ่ (คลองบางหลวง) ซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรทางน้ำ เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองตั้งอยู่บริเวณกลางบ้านศิลปินที่สันนิษฐานว่าถูกสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยา และบ้านศิลปินซึ่งเป็นบ้านไม้เก่าแก่ทรงมะนิลาอายุ 100 ปี ในขณะที่ยังคงประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ ได้แก่ วิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำและความทรงจำของผู้คนในพื้นที่

Figure 5 and 6: Local art products sold along canal-side walkways, reflecting the commodification of culture.

ชุมชนคลองบางหลวงจึงมีลักษณะเป็นย่านชุมชนเก่า ซึ่งองค์ประกอบที่มีลักษณะของ “ความเป็นย่านเก่า” เหล่านี้ถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้ จึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ โดยทุนเหล่านี้แบ่งออกเป็นทุนสมรรถนะด้านวัฒนธรรมของชุมชนและทุนที่ถูกทำให้เป็นรูปธรรม เช่น สถาปัตยกรรมเก่าแก่ อย่าง “บ้านศิลปิน คลองบางหลวง” และบ้านเรือนเก่าแก่ที่ตั้งอยู่ในชุมชนคลองบางหลวงซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวคือเป็นบ้านไม้แบบดั้งเดิม มีระเบียงยื่นออกไปทางคลอง สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดริมน้ำ เหล่านี้ถือเป็นตัวอย่างสำคัญของการนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างมูลค่าเพิ่มผ่านกิจกรรมศิลปะและวัฒนธรรม ขณะที่ชาวบ้านเองก็มีบทบาทปรับพื้นที่ของตนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและนำเสนอวิถีชีวิตริมน้ำด้วยเช่นกัน การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้ถือเป็นการแปลงทุนให้เป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว (commodification of culture) อย่างไรก็ตาม การกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในลักษณะนี้ไม่ได้เป็นเพียงแค่การนำเสนอและอนุรักษ์สิ่งที่มีอยู่เดิมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ (re-identification) อันได้แก่ การจัดแสดงหุ่นละครเล็กภายในชุมชน และการเป็นพื้นที่สร้างสรรค์งานศิลปะ เพื่อให้ตอบสนองต่อนักท่องเที่ยวอีกด้วย

ชุมชนคลองบางหลวงกับการนำเสนอภาพตัวแทนทางวัฒนธรรม

ชุมชนคลองบางหลวงได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมี "บ้านศิลปิน คลองบางหลวง" เป็นศูนย์กลางนำเสนอศิลปะและมรดกวัฒนธรรมผ่านสถาปัตยกรรมเก่าแก่ กิจกรรมศิลปะและวิถีชีวิตริมน้ำ ชุมชนปรับบ้านและพื้นที่ของตนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว โดยเปิดร้านค้าบริเวณทางเดินริมน้ำที่สะท้อนความเป็นไทย เช่น ยาดมสมุนไพร ของเล่นและขนมในวัยเด็ก เหล่านี้ล้วนนำเสนอภาพตัวแทนทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองบางหลวงโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างภาพลักษณ์ของตนเองในฐานะแหล่งท่องเที่ยวที่สะท้อนวิถีชีวิตริมน้ำดั้งเดิม ทั้ง ๆ ที่แท้จริงแล้ววิถีชีวิตของผู้คนในคลองบางหลวงเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ในช่วงหนึ่งที่ชุมชนคลองบางหลวงเงียบเหงาผู้คนก็ออกไปทำงานภายนอกชุมชน แต่เมื่อชุมชนถูกพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผู้คนในชุมชนจึงหันมาตระหนักถึงคุณค่าของวิถีชีวิตริมน้ำอีกครั้ง

กระบวนการนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนในการสร้างภาพตัวแทนทางวัฒนธรรมตามมุมมองและชุดความคาดหวังของนักท่องเที่ยว ดังข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยว ดังนี้

“เห็นบ้านศิลปินจากอินเทอร์เน็ตก็เลยรู้สึกสนใจ เพราะว่ามาประเทศไทยก็เลยค้นหาสถานที่ที่เป็นชุมชนดั้งเดิมของไทยในกรุงเทพฯ เพราะอยากสัมผัสความเป็นไทย แล้วก็เจอที่นี่ถูกแนะนำ พอมาถึงก็รู้สึกได้ถึงความ เป็นไทย เข้าถึงวัฒนธรรมไทย อยู่ใกล้กับคนไทย มากยิ่งขึ้น เพราะว่ามันไม่ใช่ที่มีแค่นักท่องเที่ยว แต่มันมีคนไทยเข้ามาเที่ยวด้วย ตรงกับที่คาดหวังมาก ๆ” (Ms. Sofia [pseudonym], personal interview, January 9, 2025)

ซึ่งมีชุมชนคลองบางหลวงเป็นพื้นที่ปฏิบัติการเชิงวัฒนธรรมในการช่วงชิงความหมายทางวัฒนธรรมระหว่าง “ผู้จ้องมอง” (นักท่องเที่ยว) และ “ผู้ถูกมอง” (เจ้าบ้าน) ผลผลิตของกระบวนการนี้นำไปสู่การนำเสนอภาพตัวแทนทางวัฒนธรรมของชุมชน (Kawinrawikul, 2017, p. 12) ทั้งนี้ ตามทัศนะของ John Urry (2002) “สายตานักท่องเที่ยว” (tourist gaze) มีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงของผู้คนและพื้นที่เพื่อตอบสนองต่อชุดความคาดหวังเหล่านั้น (Urry & Larsen, 2011, as cited in Jocuns, 2016, p. 222) โดยมี “บ้านศิลปิน คลองบางหลวง” เป็นตัวกลางสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวผ่านการจัดวางองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเก่าแก่และกิจกรรมศิลปะ ซึ่งเป็นภาพแทน (representation) ที่ถูกสร้างขึ้นจากการผสมผสานมรดกทางวัฒนธรรมกับกิจกรรมศิลปะร่วมสมัยของชุมชนเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยการ

นำเสนอภาพแทนทางวัฒนธรรมดังกล่าวยังส่งผลย้อนกลับให้ชุมชนปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของตนเองเพื่อตอบสนองต่อความต้องการนั้น ๆ ด้วยเช่นกัน สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เหลื่อมล้ำระหว่างผู้มองและผู้ถูกมอง นักท่องเที่ยวได้เข้าไปมีบทบาทกำหนดว่าภาพลักษณ์ของชุมชนคลองบางหลวงควรเป็นอย่างไร อันมีส่วนกำหนดคอตลักษณ์ของชุมชนในสายตาคนภายนอก ถือเป็นการผลิตซ้ำภาพตัวแทนของความเป็นชุมชนคลองบางหลวงในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การนำเสนอภาพตัวแทนทางวัฒนธรรมของชุมชนคลองบางหลวงอาจนำมาซึ่งความเสี่ยงถูกทำลายเอกลักษณ์ดั้งเดิม แต่อย่างไรก็ตาม กระบวนการนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของชุมชนคลองบางหลวงในฐานะพื้นที่นำเสนอและสร้างสรรค์ภาพตัวแทนของวัฒนธรรมชุมชนริมน้ำ ภายใต้กรอบแนวคิดที่ว่า “การอนุรักษ์ต้องดำเนินไปควบคู่กับการพัฒนา”

2. ผลกระทบจากการกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนคลองบางหลวง

การกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนคลองบางหลวงนั้นมีลักษณะเป็นดาบสองคม ที่สามารถนำมาได้ทั้งผลกระทบเชิงบวกและเชิงลบ โดยผลกระทบเชิงบวกคือ การเป็นแหล่งท่องเที่ยวช่วยเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับผู้คนในท้องถิ่น ช่วยให้ชุมชนกลับมาชีวิตชีวา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุในชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้จากการเปิดกิจการค้าขาย ทั้งยังมีส่วนอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน อาทิ วิถีชีวิตริมน้ำดั้งเดิม สถาปัตยกรรมบ้านเรือนเก่าแก่ รวมถึงเส้นทางน้ำคลองบางกอกใหญ่ เนื่องจากชาวบ้านหันมาตระหนักถึงคุณค่าเหล่านั้นจากการกลายเป็นจุดขายสำคัญที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว ส่วนผลกระทบเชิงลบนั่นคือ การเพิ่มขึ้นของมูลค่าที่ดิน อันนำมาซึ่งความเสี่ยงถูกเบียดขับออกจากพื้นที่ของคนดั้งเดิม ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นและความหลากหลายของประชากรในพื้นที่ลดลง นอกจากนี้ ยังตีความการพัฒนาคลาดเคลื่อน กล่าวคือแทนที่จะเลือกบูรณะหรืออนุรักษ์ของเดิมแต่กลับรื้อถอนอาคารเก่าเพื่อสร้างใหม่ในลักษณะที่เลียนแบบของเดิม ซึ่งสวนทางกับหลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พร้อมทั้งยังเกิดความทับซ้อนระหว่างพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ท่องเที่ยว ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัย เช่น ความเป็นส่วนตัวลดลง เสียงรบกวน และความเสื่อมโทรมของโครงสร้างพื้นฐาน

หากปล่อยให้การพัฒนามุ่งเน้นความสำคัญกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากเกินไป ในระยะยาวชุมชนคลองบางหลวงอาจสูญเสียวัฒนธรรมดั้งเดิมได้ การพัฒนาชุมชนให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ยั่งยืนนั้นจึงจำเป็นต้องมีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ตามแนวทางการพัฒนาย่านชุมชนเก่าอย่างยั่งยืน ซึ่งต้องยึดหลักพื้นฐาน 2 ประการ คือ คำนึงถึงความเป็นเมืองหรือชุมชนแต่ละพื้นที่ โดยสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนพัฒนาพื้นที่ เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของตนเอง รวมถึงต้องมีกระบวนการเรียนรู้และ

ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจึงจะสามารถยั่งยืนได้ในระยะยาว เพราะชุมชนมีความเป็นพลวัต (Chimpalee, 2022, p. 33) พร้อมทั้งการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องมี “คน” เป็นศูนย์กลาง เพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าในพื้นที่ของตนเองและสามารถรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนคลองบางหลวงให้คงอยู่ต่อไป

3. กลไกที่ทำหน้าที่ให้ชุมชนคลองบางหลวงยังคงดำรงอยู่ในฐานะชุมชนย่านเก่า

ทุนทางสังคมในฐานะกลไกในการดำรงอยู่ของชุมชนคลองบางหลวง

สำหรับกรณีของชุมชนคลองบางหลวง ทุนทางสังคมสะท้อนผ่านความสัมพันธ์ ความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน รวมถึงความไว้วางใจและการสนับสนุนซึ่งกันและกัน ระหว่างกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกชุมชน โดยประกอบด้วยเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมภายในชุมชน เช่น ความสัมพันธ์แบบเครือญาติและเพื่อนบ้านที่แน่นแฟ้น ก่อให้เกิดความร่วมมือกันในการอนุรักษ์บ้านไม้เก่าแก่ ดูแลความสะอาดของคลอง และจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น ขณะเดียวกัน เครือข่ายนอกชุมชน เช่น ภาคเอกชนที่สนับสนุนด้านการเงิน การประชาสัมพันธ์ และกลุ่มศิลปินที่เข้ามามีบทบาทสร้างภาพลักษณ์เชิงศิลปะ และภาครัฐที่พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว เช่น การเปิดบ้านเป็นร้านกาแฟ โฮมสเตย์ และพื้นที่แสดงศิลปะ ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงทุนทางสังคมที่มีบทบาทเป็นปัจจัยช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมให้คลองบางหลวงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์

ทั้งนี้ ทุนทางสังคมดังกล่าวยังช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจ การตระหนักถึงคุณค่าของวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนเองอีกด้วย ซึ่งนำไปสู่ความหวงแหนและการอนุรักษ์มรดกทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนคลองบางหลวงอันทรงคุณค่า หากแม้ชุมชนมีทุนทางมรดกวัฒนธรรมที่เพียบพร้อม แต่ “เจ้าบ้าน” ผู้เป็นเจ้าของทุนทางวัฒนธรรมไม่ให้ความร่วมมือ ก็ไม่อาจดำเนินการพัฒนาให้ยั่งยืนได้ ดังนั้น ทุนทางสังคมจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คลองบางหลวงสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการพัฒนา

บทสรุป (Conclusion)

ชุมชนคลองบางหลวงมีพัฒนาการจากเส้นทางคมนาคมสำคัญในอดีตมาสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในปัจจุบัน โดยใช้ความเป็นย่านเก่าทั้งในแง่กายภาพและวิถีชีวิตมาเป็นทุนทางวัฒนธรรมในการพัฒนาการท่องเที่ยว ผ่านการนำเสนอภาพตัวแทนทางวัฒนธรรม (cultural representation) ที่ตอบสนองต่อชุดความคิดและความคาดหวังของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ แม้การพัฒนาดังกล่าวจะสร้างผลกระทบทั้งเชิงบวกอันได้แก่ รายได้ที่เพิ่มขึ้นของคนในพื้นที่ ความมีชีวิตชีวาของชุมชน ผู้สูงอายุมีอาชีพรวมถึงรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และการอนุรักษ์วิถีชีวิตและวัฒนธรรม แต่มันก็ยังส่งผลกระทบเชิงลบด้วยเช่นกัน ได้แก่ มูลค่าของที่ดินที่สูงขึ้น การตีความการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่คลาดเคลื่อน และการทับซ้อนกันระหว่างพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ชุมชนคลองบางหลวงยังคงดำรงอยู่ได้โดยอาศัยทุนทางสังคมเป็นกลไกสำคัญ ซึ่งประกอบด้วย ศักยภาพของชุมชน ความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อันเป็นการรักษาความสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ทั้งนี้การผสานระหว่างทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมจะช่วยสร้างอัตลักษณ์ที่ชัดเจนเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง คือ การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนให้ถึงวิถีชีวิตริมคลองดั้งเดิมของผู้คนผสานเข้ากับกิจกรรมสร้างสรรค์ โดยผู้คนในชุมชนยังคงใช้ชีวิตผูกพันอยู่กับริมคลอง ยังคงอาศัยคลองเป็นเส้นทางสัญจร แหล่งดำรงชีวิต และในปัจจุบันยังเป็นแหล่งรายได้ รวมถึงปรับพื้นที่ให้สอดคล้องกับการเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยการจัดเป็นพื้นที่ศิลปะ คาเฟ่ การนั่งจิบกาแฟริมคลอง และการจัดพื้นที่ให้เหมาะกับการพักผ่อนชมบรรยากาศริมน้ำ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน พร้อมทั้งทำให้ชุมชนเติบโตได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ (Suggestions)

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างได้เพียงแค่วัยรุ่นคลองบางหลวงฝั่งเดียวกับบริเวณบ้านศิลปินเท่านั้น เนื่องจากฝั่งตรงข้ามมีกรณีพิพาทเรื่องที่ดินซึ่งกำลังอยู่ในขั้นตอนเจรจาระหว่างเจ้าของและผู้เช่า อีกทั้งยังอยู่ระหว่างการพิจารณาของศาล ทำให้ผู้ที่อยู่อาศัยในฝั่งตรงข้ามตกอยู่ในสภาวะตึงเครียดและไม่พร้อมให้สัมภาษณ์ ส่งผลให้ข้อมูลที่ได้อาจไม่ครอบคลุมทุกมุมมองเท่าที่ควร ดังนั้น ในการศึกษาคครั้งหน้า ควรพิจารณาสัมภาษณ์คนกลุ่มนี้เพิ่มเติมหากสถานการณ์ดังกล่าวคลี่คลายแล้ว นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนคลองบางหลวงยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและไม่หยุดนิ่ง จึงมีข้อเสนอแนะให้ศึกษาว่าท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ชุมชนคลองบางหลวงจะปรับตัวและเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร รวมถึงจะสามารถธำรงรักษาอัตลักษณ์เดิมของตนเองไว้ได้ยาวนานเพียงใด ตลอดจนสามารถสร้างอัตลักษณ์ใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้คน โดยเฉพาะ “คนเมือง” ได้อย่างไรบ้าง

References

- Bangkok Noi District Office. (n.d.). Khlong bangkok noi. [Khlong Bangkok Noi]. *Bangkok Noi District Office*. <https://webportal.bangkok.go.th/bangkoknoi/page/main/4721>
- Chimpalee, S. (2022). *Cultural identity of an old market community: a case study of Talad-Noi Community, Bangkok*. [Master's thesis, Thammasat University]. [https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/z39?ctx_ver=Z39.88-2004&genre=Book&title=อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดเก่า กรณีศึกษา ชุมชนตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร&creator=สุพรรณสาฉิมพาลี Supansa Chimpalee&type=Text&language=tha&format=applicationpdf 12, 157 แผ่น&rights=Copyright of Thammasat University Licensed under a Creative Commons Attribution NonCommercialNoDerivativeslicense&date=2022&publisher=มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์&bibid=302815](https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/z39?ctx_ver=Z39.88-2004&genre=Book&title=อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดเก่า กรณีศึกษา ชุมชนตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร&creator=สุพรรณสาฉิมพาลี%20Supansa%20Chimpalee&type=Text&language=tha&format=applicationpdf%2012%2C%20157%20แผ่น&rights=Copyright%20of%20Thammasat%20University%20Licensed%20under%20a%20Creative%20Commons%20Attribution%20NonCommercialNoDerivativeslicense&date=2022&publisher=มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์&bibid=302815)
- Happy Relax. (2023). 5 satai kan thongthiao thi plian pai lang kho wit [5 changing travel styles after COVID-19]. *Happy8workplace*. <https://happy8workplace.thaihealth.or.th/articles/90>
- Jocuns, A. (2016). Discourses of tourism in Thailand: The nexus of religion, commodification, tourism, and “other-ness”. *Journal of Liberal Arts*, 16(2), 219–236. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/liberalarts/article/view/73725/59461>
- Kanajanaphan, K. (1997). *Dek khlong bang luang lem 1* [Dek Khlong Bang Luang: Volume 1]. Bangkok: Sarakadee Press.
- Kawinrawikul, K. (2017). Anthropology of tourism: Conceptual framework and theoretical Contribution. *Ramkhamhaeng University Journal Humanities Edition*, 36(2), 1–26. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/huru/article/view/123638/93893>
- Sirinthathorn, N. (2018). Capital following the Concept of Pierre Bourdieu with Community Media. *The 10th National Academic Conference*. Nakhon Pathom Rajabhat University. <https://publication.npru.ac.th/jspui/handle/123456789/142>

Tourism Authority of Thailand. (2024). Strategic Plan for Tourism Authority of Thailand B.E. 2566–2570 (Revised version B.E. 2568–2570). *Tourism Authority of Thailand*. https://api.tat.or.th/upload/live/about_tat/9784/%E0%B9%81%E0%B8%9C%E0%B8%99%E0%B8%A7%E0%B8%B4%E0%B8%AA%E0%B8%B2%E0%B8%AB%E0%B8%81%E0%B8%B4%E0%B8%88_%E0%B8%97%E0%B8%97%E0%B8%97__%E0%B8%89%E0%B8%9A%E0%B8%B1%E0%B8%9A%E0%B8%97%E0%B8%9A%E0%B8%97%E0%B8%A7%E0%B8%992568-2570.pdf

UN Tourism. (2023, November 30). International tourism to end 2023 close to 90% of pre-pandemic levels. *UN Tourism*. <https://www.unwto.org/news/international-tourism-to-end-2023-close-to-90-of-pre-pandemic-levels>

Yanyongkasemsuk, R. (2021). Concepts of Class and Capital of Pierre Bourdieu. *Burapha Journal of Political Economy*, 2(1), 29–44. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/pegbuu/article/view/199664/139456>